

О.М.Корнієнко

А.Н.Корниенко

О.М.Korniyenko

Сумський національний аграрний університет

Сумский национальный аграрный университет

Sumy National Agrarian University

**ФЕНОМЕН ВІРИ У КОНТЕКСТІ СВИТОГЛЯДНИХ ЗАСАД ЛЮДИНИ
ФЕНОМЕН ВЕРЫ В КОНТЕКСТЕ МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИХ
ОСНОВ ЧЕЛОВЕКА
FAITH PHENOMENON IN THE CONTEXT OF THE HUMAN
BEAUTY WAYS.**

Анотація. У статті аналізується світоглядний підхід як більш ефективний, з точки зору автора, для розуміння феномену віри, яку автор розглядає як самодостатній феномен духовного життя людини. Виходячи із сутності самого світогляду, на думку автора, можна підійти до вирішення багатьох проблем, які виникають в процесі дослідження віри. Як приклад дієвості даного підходу автор звертається до творчої спадщини одного із вітчизняних корифеїв з даної проблематики, представника Київської філософської (світоглядно-антропологічної) школи В. І. Шинкарука.

Аннотация. В статье анализируется мировоззренческий подход как эффективный, с точки зрения автора, для понимания феномена веры, которую автор рассматривает как самодостаточный феномен духовной жизни человека. Исходя из сущности самого мировоззрения, по мнению автора, можно подойти к решению многих проблем, возникающих в процессе исследования веры. В качестве примера действенности данного подхода автор обращается к творческому наследию одного из отечественных корифеев по данной проблематике, представителя Киевской философской (мировоззренческо-антропологической) школы В. И. Шинкарука.

Abstract. The article analyzes an ideological approach as more effective, from the author's point of view, for understanding the phenomenon of faith, which the author regards as a self-sufficient phenomenon of spiritual life of a person. Based on the essence of the outlook itself, in the opinion of the author, one can approach the solution of many problems that arise in the process of studying faith. As an example of the effectiveness of this approach, the author turns to the creative heritage of one of the national luminaries on this issue, a representative of the Kiev philosophical (ideological-anthropological) school of V.I. Shynkaruk.

Faith is a philosophical world-view category, which is a manifestation of the spiritual and practical measurement of a man. Therefore, the question of its essence, its social functions, its role in the development of the spiritual world and the practical life of a person, etc. is logically explored through the categorical structure of the worldview. The worldview as an integrative integrity of rational and irrational, spiritual and practical, ideal and real allows us to reach the understanding of many aspects of the Faith, the understanding of the Faith as a certain integrity, the Faith as a phenomenon of both religious and nonreligious aspects.

Faith is an important phenomenon of the spiritual life of a man. It manifests itself in the perception of the probability of true knowledge as probable in the situation when it is necessary to solve vital tasks, and there is no reliable knowledge and can not be yet. This world-view category is a prerequisite for the creative potential of a person, because it provides the ability of an individual to overcome self-restraint (such components of the inner world of the man as experience, knowledge, sensory images in memory can restrict or even hinder creativity at all). Faith is an incentive for a certain action in relation to the surrounding circumstances; it is capable of transforming random circumstances into spiritual self-realization. Therefore, new experience, new knowledge are the result of human activity, its scientific and cognitive activity.

Faith acts as a powerful existential resource. In difficult life periods, man's faith passes a test of strength, and a person who has kept faith in himself, in good, in people, in life - preserves himself as a personality, the integrity of the image of his future and the very possibility of the future. However, faith is not something static, there is always some sort of doubt - a space for spiritual work; otherwise, with a clear conscious faith, it can become blind, fanatical, degenerate into illusion.

Work with faith is the work with the deepest, intimate level, integrating the personality, the basis of world outlook and the deep attitudes that shape the future and determine the present. Restoration and strengthening of faith, as a spiritual existential resource, allows the most complete way to reveal the powerful and creative sources of the human spirit, the ways of creative transformation of oneself and reality.

Ключові слова: віра, знання, людина, почуття, світ, світогляд, сумнів, установка.

Ключевые слова: вера, знания, человек, чувства, мир, мировоззрение, сомнение, установка.

Key words: faith, knowledge, man, feeling, world, worldview, doubt, installation.

Постановка проблеми. Віра є складним, багатофункціональним феноменом з множинністю проявів, які охоплюють усі сторони людського буття. Аналізуючи роль віри в житті людини в історичному контексті ми стикаємося з тим, що вона займає провідні позиції протягом її існування. Тому питання віри залишаються надзвичайно актуальною філософською проблемою.

Нинішня політична і соціально-економічна ситуація ставить перед кожним з нас питання, відповіді на які змушують задуматися над сенсом життя не тільки окремого індивіда, але і людського буття взагалі. Природно, що в такій ситуації духовна сфера життя стає головною і віра, як одна з її фундаментальних складових, виходить на перший план.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підходи до розгляду феномена віри і ставлення до нього змінюються в залежності від зміни історичної епохи. При цьому багатогранність феномена віри не послабляє постійного інтересу до даного питання. Зміщуються акценти, співвідношення складових і види існування віри.

Віра, як релігійний феномен виступає одним з базових понять богослов'я (П. Абеляр, Григорій Богослов, Іоанн Златоуст, У. Оккам, Тертуліан та ін.), як філософський феномен широко представлена в працях західних (М. Бубер, І. Кант, С. К'єркегор, Х. Ортега-і-Гассет, М. Хайдеггер, К. Ясперс та ін.) і вітчизняних філософів (Н. Бердяєв, І. Ільїн, В. Соловйов, П. Флоренський, С. Франк та ін).

Дослідження сучасних вчених підтверджують, що віра має статус міждисциплінарної категорії. Багатоплановий підхід став основою її вивчення. Питання, пов'язані з вірою як релігійною, так і нерелігійною сьогодні активно розробляються у сфері релігії, філософії, психології, менеджменту, медицини і т.д.

Мета статті показати ефективність світоглядного підходу у розумінні феномену віри як екзистенційного ресурсу людини.

Виклад основного матеріалу. На думку багатьох дослідників, з якою не можна не погодитися, віра - самостійне явище внутрішнього світу (і не тільки релігійне), що не зводиться до інших явищ, властиве всім людям, незалежно від ступеня сформованості у них переконань. Так, Д.М. Угринович зазначає, що віра є природна тенденція, і виступає духовною потребою людини: «всі люди мають потребу у вірі і годі думати, ніби хтось із нас зможе бути щасливим, будучи скептиком» [12]. Автор виділяє загальні для будь-якої віри (як нерелігійної, так і релігійної) психологічні особливості: по-перше, це почуття людини - поза емоційним ставленням віра неможлива; по-друге, віра неможлива поза особистісної оцінки предмету віри - людина вірить в те, що відповідає її ідеалам, прийнятої нею системи цінностей, що приносить їй суб'єктивне. моральне задоволення; по-третє, віра передбачає активне особистісне ставлення до свого предмету, яке охоплює вольові процеси і проявляється у тій чи іншій мірі у поведінці людини. Віруючий вступає з ілюзорним предметом своєї віри в особливі відносини, які можна назвати ілюзорно-практичними. Ілюзорні вони в тому сенсі, що сам предмет віри реально не існує, проте вони впливають на поведінку людини [3].

Серед різноманітних філософських підходів до розуміння феномену віри, на нашу думку, найбільш продуктивним мав би стати світоглядний підхід.

Такий підхід дає змогу виявити і аналізувати онтолого-гносеологічні основи виникнення і існування віри, єдиних як для релігійної так і для

позарелігійної свідомості. Такий аналіз передбачає необхідність дослідження раціональних та ірраціональних компонентів, присутніх у феномені віри; аналіз категорій знання, переконання, сумніву, вивчення їх нерозривного зв'язку з феноменом віри.

Світогляд як інтегративна цілісність знання і цінностей, розуму і чуття, інтелекту і дії, дає змогу продуктивно проаналізувати ці компоненти.

Вузлові категорії світогляду Людина і Світ є більш продуктивними для розуміння віри.

Справжня реальність, що підлягає дослідженню в рамках даного підходу, - Людина (а не «особистість», «суб'єкт», «індивід») у всій масштабності її буття і в сукупності всіх її фундаментальних властивостей: потенційної універсальності (загальності) (П. А. Флоренський, А. С. Арсен'єв і ін.), нескінченності (здатності до трансценденції) (С. Л. Рубінштейн, В. Франкл та ін.), здатності до ідентифікації (К. Маркс і ін.). При цьому Людина постає як самоцінність, визнається її самодетермінація і самовизначення (вона - не «заручник» зовнішніх умов і внутрішніх спонукань). Людина розглядається у співвідношенні з Світом як цілим, в який вона включена (С. Л. Рубінштейн, А. С. Арсен'єв). Це відношення «Людина - Світ» замінює довгий час існуючу в філософії схему «Суб'єкт - Об'єкт», яка визначала мислення вчених. Віра при цьому постає як форма внутрішнього, особистісного, онтологічного зв'язку Людини зі Світом, а не як виключно пізнавальний зв'язок між Суб'єктом і Об'єктом. Таким чином, віра виражає і реалізує фундаментальні властивості Людини у конкретному змістові її буття-в-Світі.

З усього цього можна зробити висновок, що світоглядний підхід є підходом гуманітарних з його принципово іншими, ніж в природничо-науковому підході, посилками і методами дослідження.

Буття Людини, крім природного і соціального, має смисловий вимір, який розглядається як «вищий» рівень буття Людини по відношенню до нижчого природного і соціального рівнів. Вивчення смислового вимірювання здатне виявити сутність таких «вершинних» (у термінології Л. С. Виготського) феноменів Людини, як духовність, моральність, сенс і мета життя, життєві принципи і ін. Також і віра при світоглядному підході вивчається як феномен смислового рівня буття людини.

Всі духовні явища в світоглядному підході розглядаються з позиції «пристрастності» Людини Світу, а поведінкові прояви Людини в конкретних ситуаціях розглядаються як прояв життєвих відносин Людини зі Світом. Людина бачиться не як «безпристрасний» суб'єкт, що реагує на зовнішні стимули середовища або керований внутрішніми мотивами за «об'єктивних» законам, а як індивідуальність з її особливими, унікальними цінностями і смислами. Це Людина, для якої дійсність особистісно значима. Своєрідність світогляду як форми суспільної свідомості людини в тому, що, засвоюючись індивідами та проходячи через їх життєві цілі та інтереси, він виступає засобом визначення їх власної «позиції» не лише теоретичної, а й практичної - як засіб визначення способу участі у подіях. Відповідно до сформованого

світогляду кожен з нас формує установки на оцінювання оточуючої дійсності, обирає ті чи інші цілі та засоби своєї життєдіяльності. Відповідно, віра є конкретний прояв «пристрастності» Людини, що усуває дистанцію між суб'єктивним і об'єктивним, між Людиною як окремістю і Світом як цілим.

Тобто віра виявляється умовою здійснення людського життя у всій можливій повноті, оскільки задає критерій людського існування, що виходить за межі окремої людини і всього людства. Цим критерієм є поєднання в феномені віри раціональних і ірраціональних компонентів, релігійних та сциєнтичних основ. Вельми суперечливе розуміння феномену віри і в історії філософії, і в даний час, призвело до того, що цілісність, багатофункціональність цього феномена часто редукується до його окремих проявів чи способам існування: релігійної, сциєнтичної віри, і т.д. Світоглядний підхід дає можливість уникати подібних крайнощів у дослідженні цієї філософської категорії; віра - це спосіб проникнути в трансцендентальну реальність, пізнати яку виключно раціональними шляхами неможливо.

Особистісні смисли і цінності оголошуються головними регуляторами поведінки Людини в масштабі її індивідуальної онтології. Іншими словами, вивчення «надситуативної» поведінки Людини передбачає інтерпретацію, пошук сенсу даної поведінки. Дане положення вимагає досліджувати поведінкові кореляти віри крізь призму ціннісно-смилових координат поведінки Людини.

Яскравим представником світоглядного підходу можна вважати представника Київської філософської (світоглядно-антропологічної) школи В. І. Шинкарука. У час панування «наукової філософії», коли філософія була авангардом ідеології, ядром якої була класова боротьба, він скерував свої дослідження на осмислення людської екзистенції, теоретико-пізнавальних параметрів розуміння людини, світогляду як способу її самовизначення. Вчений вперше детально розробив категоріальну структуру світогляду, глибоко розкрив суть таких світоглядних категорій як Віра, Надія, Любов. Виокремлення та ґрунтовне вивчення цієї тріади є вагомою філософським здобутком В. І. Шинкарука.

Віру В. І. Шинкарук визначив як форму і спосіб сприйняття соціальної інформації, норм, цінностей та ідеалів суспільного життя, коли вони, не будучи даними власним практичним чи пізнавальним досвідом, приймаються як очевидні факти чи характеристики об'єктивної дійсності, суцього і належного; засіб освоєння досвіду попередніх поколінь, сприйняття сподівань, очікувань та надій щодо майбутнього; одна з категорій світогляду.

Віра формувалась як здатність сприймати й переживати можливе як дійсне, ймовірне як вірогідне. Оскільки людська свідомість завжди націлена на майбутнє, віра є здатність сприймати і переживати образи бажаного чи небажаного майбутнього як неминучого, плекати надії на звернення бажаного, сподіватись на краще.

На думку В.І.Шинкарука Віра, як і Надія, Мрія, - це духовні почуття, виключно важливі категорії духовного життя людини і суспільства і, таким чином, духовної культури. Без них немає світогляду.

Особливістю ж предмета людських почуттів як духовних є те, що він представляє собою внутрішньо розчленовану єдність ідеального і реального, матеріального і духовного.

Предмет всіх людських почуттів так чи інакше представляє собою єдність ідеального і реального, почуття «сплавляють» ідеальне і реальне у світогляді, дозволяють переживати ідеальне як реальне, матеріальне як духовне. Більш того, «особливість людських почуттів та їх надзвичайно важлива роль у світогляді полягає у тому, що заради їх задоволення людина готова йти на самопожертву. Вона здатна навіть віддати життя заради предмета своїх духовних почуттів. Тому предмети духовних почуттів є смисложиттєвими предметами» [5,31].

У історії філософії феномен віри дуже часто розкривається через протиставлення знанню. Таке традиційне філософське протиставлення віри знанню, яке вбиралося суспільними та гуманітарними науками, сприяло формуванню негативних установок по відношенню до віри як до чогось свідомо помилкового, недостовірного або такому, що не підлягає верифікації.

Але як слушно зауважує В.І. Шинкарук, уявна реальність яку людина сприймає як дійсність через віру, як психологічну установку на таке сприйняття « не є обов'язково, фантастичною, ілюзорною. Вона може бути істинною, але ще не перевіреної. Тому віра протилежна не знанню взагалі, а достовірного знання. Де знання достовірне, там віра не потрібна, їй там «нічого робити»». [5,33]

Значимо, що знання та світоглядні уявлення людина отримує в процесі навчання й виховання, здебільшого, без перевірки власним розумом і досвідом, сприймаючи їх на віру, довіряючи певним авторитетам. Без цього неможливо уявити науковий та культурний прогрес суспільства. Проте здійснювати власний науковий пошук означає піддавати все сумніву одночасно з вірою в останній.

Сумнів є не лише психологічною, але і важливою філософською категорією, нерозривно пов'язаною з феноменом віри. Взаємозв'язок категорій віри та сумніву вимагає свого окремого дослідження. Однак в рамках даної статті хотілося б звернутися до творчої спадщини з цього питання класика релігійної філософії І.О. Ільїна, який заперечує досить поширену думку, про те, що коли людина починає сумніватися, то це означає, що віра її коливається, розпадається і втрачається. На його думку сумнів лише загартує віру. Боязнь сумніву у вірі вказує, на думку мислителя, на те, що віра ще не вкоренилася у людині. Сумнів є форма існування віри. що невіддільно пов'язана з розумом, бо «віра дає розумові міру глибини, любові і остаточності; а розум дає вірі енергію чистоти, очевидності і предметності». Якщо відбувається розрив між розумом і вірою, цілісність людини втрачається; сумнів є «засвідчуючою» характеристикою, яка дає вірі основу і силу. Співвідношення віри і сумніву повинно

відповідати певним умовам: якщо сумнів слабкіше віри, то він набуває характеру релятивізму і еклектичного скептицизму; якщо сумнів сильніше віри, то він веде до нігілізму [1].

На погляд В. І. Шинкарука, хибною є думка, що Віра перетворює знання в догми, і тому в науці вона не тільки не потрібна, але й шкідлива. Філософ аргументує це так: коли вчений висуває «божевільну» ідею, яка в кращому разі є гіпотезою, він не зможе вкласти в неї всю свою енергію, все життя, якщо не сприймає її як істинну. У цьому контексті Віра є психологічною установкою на сприйняття імовірнісного істинного знання як достовірно істинного. Як психологічний феномен вона генетично пов'язана з цілепокладаючою творчою діяльністю, включає в себе бачення і передбачення майбутнього. До припущень практичного життя ми ставимося як до прийнятих на віру знань. Об'єктивні припущення - це імовірність незнання, воно перетворюється у достовірне знання після виконання дії. Але щоб здійснити цю дію, потрібно повірити в істинність припущення, у його достовірність [5,33]. Тобто в творчих актах свідомості віра відіграє істотну роль; віра здатна виявити і реалізувати приховану, на перший погляд, в людині можливість зробити те, що здається неможливим. Вона надихає людину, підносить її над обставинами.

Виходячи із специфіки світогляду, яка виражається у двох світоглядних функціях: по-перше, в тому, що світогляд являє собою форму суспільної самосвідомості людини, і, по-друге, в тому, що він є способом духовно-практичного освоєння світу [5, 15], світоглядний підхід обґрунтовує, яким чином віра охоплює «теоретичну» пізнавальну діяльність та практичну реалізацію її цілей.

Висновки. Отже, Віра - філософська світоглядна категорія, що є виявом духовно-практичного виміру людини. Тому питання про її сутність, її соціальні функції, роль у розвитку духовного світу та практичного життя людини і т.ін. логічно досліджувати через категоріальну структуру світогляду. Світогляд як інтегративна цілісність раціонального та ірраціонального, духовного і практичного, ідеального і реального дає змогу вийти на розуміння багатьох аспектів Віри, розуміння Віри як певної цілісності, Віри як явища релігійного так і нерелігійного.

Віра - важливий феномен духовного життя людини. Вона виявляється у сприйнятті ймовірністю істинних знань як вірогідних у тій ситуації, коли потрібно розв'язувати життєво важливі справи, а достовірного знання у неї немає і ще не може бути. Ця світоглядна категорія є необхідною передумовою творчих потенцій людини, оскільки забезпечує здатність особистості долати самообмеженість (такі складові внутрішнього світу людини як досвід, знання, чуттєві образи у пам'яті можуть обмежувати, а то і зовсім стримувати творчість). Віра - стимул для певної дії стосовно оточуючих обставин, вона здатна трансформувати випадкові обставини в духовну самореалізацію. Тому новий досвід, нове знання стають результатом активності людини, її науково-пізнавальної діяльності.

Віра виступає як потужний екзистенційний ресурс. В складні життєві періоди віра людини проходить випробування на міцність, і людина, яка зберегла віру в себе, в добро, в людей, в життя - зберігає себе, як особистість, цілісність образу свого майбутнього і саму можливість майбутнього. Однак, віра не є чимось статичним, завжди залишається якась частка сумніву - простір для духовної роботи, інакше із ясною усвідомленою віри вона може стати сліпою, фанатичною, виродитися в ілюзію.

Робота з вірою - це робота з найглибшим, інтимним рівнем, що інтегрує особистість, базисом світогляду і глибинних установок, що творять майбутнє і визначають сьогодні. Відновлення і зміцнення віри, як духовного екзистенціального ресурсу дозволяє найбільш повним чином розкрити могутні і творчі джерела людського духу, способи творчого перетворення себе і дійсності.